KIRŞEHİR İLİ ONİKS TAŞI İŞLEMECİLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Melda ÖZDEMİR[1], Sevim SEÇKİN[2]

ÖZ

Bu çalışmada Kırşehir ili oniks taşı işlemeciliğinin yeri ve önemi, günümüzdeki durumu ve yapılan ürünlerin araştırması amaçlanmıştır. Oniks taşının elde edilmesi, oniks taşı işlemeciliğinde kullanılan araç ve gereçler, teknik, yapım aşamaları, ürün çeşitleri, ürünlerin yapımında kullanılan teknik ve renk özellikleri incelenmiştir. Araştırmada Kırşehir ilinde oniks taşı işlemeciliğiyle uğraşan bireyler ile oniks taşı işleme ve sergi atölyeleri araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma ile ilgili bilgiler tarama yöntemi ile yazılı kaynaklardan, bu işle uğraşan kişilerden toplanmıştır. Bu araştırmanın çalışma evrenini Kırşehir ilindeki oniks taşı üreticileri ve belirli sayıdaki oniks taşı ürünleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 100 oniks taşı ürünü ve 25 oniks taşı işlemeciliği ile uğraşan bireyler oluşturmaktadır. Ayrıca 100 oniks taşı ürününün ayrı ayrı fotoğrafı çekilip hazırlanan bilgi formuna göre doldurulmuştur. Elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Ürünler çeşit, renk, teknik, kompozisyon ve kullanım yeri açısından incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Türkiye'nin birçok iline oniks taşı ürünlerin gönderildiği belirlenmiştir. Yöre için önemli fakat kısıtlı alanda bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Bugün oniks taşından genellikle biblolar, hediyelik eşyalar, aksesuarlar, ev eşyası, hobi ürünleri yapılmaktadır. Sınırlı sayıda atölye olmasına rağmen Türkiye'nin birçok iline çok sayıda hediyelik eşya gönderilmekte, dış pazarlara satışı yapılmaktadır. Bunun dışında gurbetçiler aracılığı ile yurtdışına dahi gönderilen oniks taşı ürünleri mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir, el sanatları, taş işlemeciliği, oniks taşı

Özdemir, Melda. ve Seçkin, Sevim. "Kırşehir İli Oniks Taşı İşlemeciliği Üzerine Bir Araştırma". *idil* 6.30 (2017): 689-714.

Özdemir, M. ve Seçkin, S. (2017).Kırşehir İli Oniks Taşı İşlemeciliği Üzerine Bir Araştırma. *idil*, 6 (30), s.689-714.

[1] Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, meldaozdemir(at)gmail.com
[2] Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Mezunu, Edebiyat Öğretmeni, ilkeratak(at)hotmail.com

A STUDY ON THE INDUSTRY OF ONYX STONE IN KIRSEHIR

ABSTRACT

In the study, the place and importance of onyx stone industry in Kırsehir, the current situation and the research of the products that are done have been aimed. Being obtained onyx stone, the tools and materials that are used in the industry of onyx stone, technique, construction periods, the ranges of products, the technique and colour features that are used in manufacturing of the products have been studied. In the concept of the study has been included the people that labour in the industry of onyx stone and onyx stone dressing and exhibition workplaces. The knowledge about the study has been gathered from the written sources through scanning method, the people the labour in this industry, master the subject and know the history of the industry. The scope of this study consists of the onxy stone producers in Kırşehir and the certain onyx stone products. The research sample involves 100 onyx stone products and 25 people who labour in the industry of onyx stone. 100 onyx stone products were taken photos and filled in with regard to the prepared information form. The analaysis of the date that were acquired has been done. The products have been analyzed in terms of range, colour, technique, composition and place of use. According to the findings being acquired, it is stated that onyx stone products are sent to several cities in Turkey. It generates important but limited source of income for the region. Today, the trinkets, souvenirs, accessories, household goods, hooby products are made of onyx stone. Despite the limited workplaces, a great number of souvenirs are sen to several cities in Turkey and exported

Keywords:. Kırşehir, crafts, stone processing, onyx Stone

1. Giriş

Tarihi ve kültürel zenginliği ile Anadolu'nun şirin kenti Kırşehir, eski yerleşim yerlerinden biridir. Tarihteki kültürel yeri ile mimari ve bilim kenti olarak bilinir. Sayısız bilim insanı yetiştiren Kırşehir eğitim düzeyi, sanayisi, ekonomik seviyesi ve özellikle de mimarisi bakımından çok önemli illerimizden birisidir. Kültür şehri olarak bilinen şehir, tarihin etkilerini hala yaşatmaktadır. Ankara, Kayseri gibi büyük illerin Kırşehir'e yakın olması; ulaşım bakımından batı ve doğu illerinin ulaşım yolu üzerinde bulunması da Kırşehir'in coğrafi ve ekonomik yapısına katkı sağlamaktadır.

Türk el sanatları bakımından da adını duyuran şehirde birçok el sanatı yaşamıştır. Dokumacılık, bakırcılık, kalaycılık, taş işlemeciliği en çok ilgi görenler olmuştur. Türk el sanatlarından olan taş işlemeciği Kırşehir'de oniks taşında hayat bulmuş ve önemli bir yere sahip olmuştur. Kırşehir oniks taşı işlemeciliğinde kullanılmak amacıyla çıkarılan ve dışarıdan getirilen hammadde yine aynı bölgede bulunan atölyelerde çeşitli işlemlere tabi tutularak özenle işlenip ustaların elinde sevgiyle şekillenmiştir.

Oniks taşı işlenmesi kolay, renkli bir taştır. Büyük kayalar halinde atölyeye getirilen hammadde, burada işlenerek küçük parçalara bölünür ve alacağı şekle bürünür. Oniks taşı ile genellikle hediyelik eşyalar, hobi ürünleri, biblo, tespih, süs eşyası, ev ve mutfak ürünleri yapılmaktadır.
Taş işleme sanatının uzun bir gelişim süreci vardır. Antik Çağlar'dan başlayan bu gelişim, Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları ile devam edip Osmanlılara kadar uzanıp, günümüze kadar devam etmiş ve etmektedir.

Türk taş işçiliğinde hemen her tür taşın kullanılmasına karşılık küfeki (organik tortul taşıdır ve deniz kabuklarının, çoğunluklada küçük istiridye kabuklarının oluşturduğu bir istiridye kalkeridir.) ve mermer cinsleri daha çok yaygınlık kazanmıştır (Güner, 1998).

Anadolu, Antikçağlarda mermer üretimi ve ticareti için önemli bir kaynaktır. Burada bulunan antik mermer ocakları, günümüzde olduğu gibi Batı Anadolu'da yoğunlaştığı bilinmektedir. Kuzey Batı Anadolu'da Eskiçağlardan beri işletildiği bilinen en önemli mermer ocakları adını Grekçe mermer anlamına gelen 'Marmaro' dan alan Marmara Denizindeki Marmara Adasında bulunmaktadır (Yavi, 1996).

Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde mermer kullanımı ileri bir teknikle gerçekleştirdikleri özgün mimarlık, kültür ve sanat eserleri ile Anayolunun dört bir yanında artarak yükselmiştir (Kılıç, ..).

Mermerin soyluluğunu ve parıltısını gören Osmanlı mimarları ve taş ustaları bu değerli taşları Antikçağlardaki gibi yüksek düzeye ulaştırmışlardır. 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı mimarisinde doğu ve batı sanatının kaynaşması ile mermer ön plana çıkmıştır (Yavi, 1996).

Günümüzde mermer, mimarinin yanında artık dekoratif eşya üretiminde de hammadde olarak karşımıza çıkmaktadır. Nevşehir, Antakya, Çorum ve Kırşehir illeri mermeri dekoratif eşya üretiminde kullanan illerdendir.

Bazen turistik bir yöreyi cazip kılan unsurlar arasında, orayı anımsatan el sanatı örneği ön plana çıkar. Kırşehir'de de Oniks mermer taş işleme ürünleri yöreyi tanıtan el sanatları arasında baş sıralarda yer almaktadır. Özellikle Kırşehir'de oniks taşından yapılmış çeşitli dekoratif eşya ürünleri mevcuttur. Örnekleri ise oniks yumurtalar, meyveler, vazolar, tabaklar, yazı takımları ve satranç takımları, baharat takımları, bardaklar, biblolar ve daha birçok farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır (Barışta, 2005).

Ürün çeşitliliği bakımından zenginlik gösteren oniks ürünler özellikle Kırşehir'e gelen üst düzey misafirlere hediye edilerek Kırşehir'in hatırasının kalıcı olması amaçlanır. Bunun yanında spor müsabakalarında kazanan tarafa verilen kupalar ise yine oniks mermerinden yapılmaktadır. İl dışı ziyaretlerde yöreyi tanıtmak amacıyla götürülen ürünler arasında ilk sırayı yine oniks hediyelik eşyalar alır.

Bu çalışmada Kırşehir Oniks-Mermer Taş İşleme hammaddesinin temin ve elde edilme durumları ile Kırşehir'de çıkarıldığı yerler(oniks taşının çıkarılması, işlenmesi ve türleri), taş İşleme ürünlerin yapımında kullanılan araç-gereç, teknik, bezeme ve renk özellikleri, üretim aşaması ile ürün çeşitlerinin incelenmesi araştırma problemi olarak ele alınır.

2. Yöntem

Araştırma modeli olarak tarama modeli seçilip uygulanmıştır. Bu araştırma tarama modeline dayalı betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma evrenini Kırşehir il merkezinde seçilen oniks taş işleme atölyelerinde üretilen ürün çeşitleri oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem olarak oniks taşı üretimi yapan üç firma seçilmiştir.

Yörede taş işleme sanatıyla uğraşan kişilerle görüşülüp, atölyelerde araştırmacı tarafından gözlem yapılmıştır. Bu konu ile ilgili yapım aşamaları fotoğraflanarak belgelenmiştir. Bu araştırmanın veri toplama tekniği, taş işleme konusunu bilen ve taş işleme sanatını uygulayan kişilerden elde edilen fotoğraflar ile bu kişilerle karşılıklı görüşme yoluyla sağlanan bilgilerden oluşmuştur. Araştırmada yararlanmak üzere konu ile ilgili tez, makale, kitap ve diğer kaynaklar incelenmiştir. Oniks mermerden yapılan ürünlerin özelliklerinin belgelenmesi amacıyla araştırma kapsamına alınan oniks-mermer taş işleme ürünlerinin her birinin fotoğrafı çekilmiştir.

3. Oniks Taşı Hakkında Genel Bilgi

Tüm yarı değerli taşlar gibi kendine has özellikleriyle tarih boyunca birçok medeniyette bilinen Oniks'in, "kutsal taş" olarak tarihi, Antik döneme dayanmaktadır. Antik Yunan ve Roma'da oldukça popüler bir taş olmuş, pek çok hikâye ve efsaneye de konu olmuştur. Bunlardan biri şöyledir; "Efsaneye göre; Aşk Tanrısı Cupid, bir gün uyurken Aşk Tanrıçası Venüs tırnaklarını ok ucuyla keser. Ardından, tırnakları çöle bırakır. Tırnaklar, bir süre sonra taş haline dönüşür ve Venüs'ün kutsal vücudunun hiçbir parçası yok olmaz. Bazı kaynaklarda, Oniks ve "tırnak" arasındaki isim akrabalığı, bu hikâyeye dayandırılır.

Yunanca'da "Onyks" olarak kullanılan ve tırnak anlamına gelen bu kelime Türkçeye "Oniks" şeklinde girmiştir. Sağlık taşı, nazar taşı ve enerji taşı olarak adlandırılan Oniks, tarih boyunca birçok medeniyet tarafından kutsal taş olarak kabul edilmiş ve benimsenmiştir.

Dilimizde oniks tanımlaması hem akiğin bir çeşidi için hem de bir tür mermer için kullanılmaktadır. Burada mermer olan oniks anlatılacaktır. Kireçtaşı ya da dolomitin ısı, basınç ve sulu çözeltilerin etkisiyle başkalaşıma uğraması sonucu ortaya çıkan kayaç türleri genel olarak mermer adıyla tanımlanmaktadır. Mermerler kendi içinde 4 ana gruba ayrılarak sınıflandırılırlar. Oniks mermeri bunlardan biridir. Oniks mermeri, kalsiyum karbonatlı soğuk kaynak sularının çökelmesi sonucu ortaya çıkan taşlardır. Bir kalsedon türü olan Oniks taşı, yer altı sıcak sularının kaynaması sonucu kalsiyum karbonat, magnezyum karbonat, bakır, demir oksit ve florin minerallerinin birleşmesiyle oluşmaktadır.

Daha kristalize ve saydam yapılarıyla diğer mermer türlerinden ayrılırlar. Mermerlerde ışığı geçirebilme özelliği saydamlık olarak tanımlanmaktadır. Oniks mermeri 1-4 cm arasında değişen derinliklere ışığı geçirebilir. Mermerlerde ise ışık geçirgenliği yoktur. Oniks mermerlerinin diğer mermer türlerine göre daha sert bir

yapıları vardır. Bu nedenle işlenmeleri daha zordur. Renk olarak genellikle beyaz, yeşil, sarı ve kırmızı olarak bulunurlar (İşcen, 2011).

Dekoratif ve kullanıma yönelik çeşitli objelerin yapımında kullanılan oniks mermerinden vazo, kül tablası, kalemlik, isimlik, şekerlik, mumluk, şamdan, çeşitli biblolar, hayvan biçimli dekoratif ürünler, kahve fincanları, çeşitli takılar, takı kutuları, anahtarlık, satranç takımı gibi ürünler yapılmaktadır. Ülkemiz oniks mermeri yatakları açısından oldukça zengindir. Nevşehir'de Ürgüp, Avanos ve Hacıbektaş, Kırşehir'de Betlik köyü ve Terme, Manisa'da Akhisar ve Demirci, Bolu'da Mudurnu ve Seben, Sivas Yıldızeli, Konya Ereğli, Bilecik Söğüt, İzmir Torbalı, Ankara Çubuk, Tokat Turhal ve Denizli'de oniks mermeri rezervleri olduğu bilinmekte ve bu ocaklardan birçoğu günümüzde de işletilmektedir. Nevşehir'in Hacıbektaş İlçesi'nde eskiden Bektaşilerin 12 imamı temsilen 12 köşeli olarak yaptıkları yıldız biçimli 'Teslim Taşı' adı verilen taşlar, oniks mermerinden yapılmadır. Bektaşilerin göğüslerine asarak taşıdıkları bu kutsal taşların güzel örnekleri, Hacıbektaş Veli müzesinde sergilenmektedir (İşcen, 2011).

3.1.Oniks Taşının Genel Özellikleri

Oniks taşının bilinen diğer isimleri "Hacıbektaş Taşı", "Balgam Taşı" "Mühresenk" ve "Ayrılık Taşı"dir. Taşın sertliği: 7, kimyasal formülü: Sio2 + fe, mn dir.

Yapılan incelemelerde oniks taşı üreticilerinin tamamı kaliteli bir oniks taşında bulunması gereken özelliklerin; hafif olmayan, damarlı ve gözeneksiz olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ateşe dayanıklı olması ve büyük olması bir değer ifade etmemektedir. Bir taşın kendinden gelen damarının bol olması çıkacak desenin de güzel olması için önemlidir. Gözenekli ürün kusurlu ürün olarak adlandırıldığı için taşın gözeneksiz olması tercih edilir. Gözenekli çıkan ürünler ise akeme denilen yardımcı madde ile gözenek kapatılma işlemine alınır. Bir diğer unsur ise taşın ağır olmasıdır. Oniks taşı özellik olarak ağır bir taştır ve damarlı bir özelliğe sahiptir.

Değerli taşlardan birisi olan oniks taşı yapı olarak akik taşının bir alt türüdür. Opak görünümlü parlak bir taş olan oniks takı, süs eşyası ve mücevher gibi çeşitli eşyaların yapımında sıkça tercih edilir. İşlenebilir olması bu eşyaların yapımında oniks taşının tercih edilmesine olanak sağlar (www.kraltespih.com).Günümüzde tespih için sıkça kullanılan oniks taşının aynı zamanda insanlar üzerinde bir takım etkileri olduğuna da inanılır. Siyahtan beyaza kadar birçok farklı rengi bulunan oniks taşı diğer şifalı taşlar gibi eski çağlardan günümüze kadar ulaşmıştır. Antik Yunan'da birçok efsaneye konu olan oniks taşı pozitif düşünce taşı ve sağlık taşı olarak da

bilinmektedir Oniks genellikle enerjiye ihtiyaç duyan insanlar tarafından tercih edilir (www. tespihklubü.com).

3.2.Oniks Taşının İnsanlar Üzerindeki Etkileri ve Kullanım Şekilleri

Duyma zorluğu çekenlerin ve iç kulak iltihabı hastalarının tene temas ettirmesiyle etkili bir şekilde kullanıldığı ve pozitif düşünce ve özgüven verdiği söylenmektedir. Gelecek kaygısı yaşayan insanların bu taşı taşımaları ile bu kaygılardan kurtulmasına yardım ettiğine ve mantar hastalıklarında iltihap önleyici olarak görev yaptığına, kontrol ve denge unsurları ile kişilerin farkındalık duygularının artmasına, mantıksal ve analitik düşünmenin kapısını açtığına, sinirleri ve heyecanları yatıştırmaya yardım ettiğine inanılmaktadır. Rahim hastalıklarına karşı rahim bölgesinin üzerine konulduğunda etkili olabildiği ve bedenin rahatsızlık hissedilen bölgesine kuru olarak konulmasıyla ağrıyı hafifletebildiği söylenmektedir. Ayrıca insanlar üzerindeki fiziksel ve metafiziksel etkileri oldukça fazla olan oniks taşını tespih olarak kullanılabilmektedir.

Oniks taşı ruhsal olarak da mutluluk, kendine güven, stres azaltıcı, depresyon üzerinde etkili bir taştır. Nazar konusunda en etkili taşlardan biridir, olumsuz enerjiye karşı kişiyi korur. Sakinleştirme özelliği vardır. Cesaret ve şans getirdiğine inanılır. Odaklanma güçlüğü çeken kişilerin konsantrasyonuna olumlu etki sağladığı bilinmektedir. Kadın erkek ilişkisinde dengeleyici etki gösterdiği, kaygıyı azatlığı ve gelecek konusunda rahatlama sağladığı bilinmektedir (http://www.koleksiyonluktesbih.com).

3.3.Dünya'da Oniks Taşı

Dünya üzerinde çok farklı merkezlerden elde edilen Oniks, yaygın olarak Çin, İtalya, Madagaskar, Meksika, Mısır, Almanya ve Hindistan'dan çıkarılmaktadır.

Traverten ve oniks mermer gibi bazı kireçtaşları, kalsiyum karbonatın sıcak maden sularında çökelmesinden meydana gelir. Bu şekilde tortulaşma, çeşitli renklerdeki tabakalı bir Struktur meydana getirir. Oniks, çok iyi parlatılabilen bir mermer olarak sınıflandırılmıştır (Tekvar, 1995).

Oniks mermerleri genellikle beyaz, sarı, yeşil renklerde olup, yarı saydam olabilmektedir. Tek renkte olduğu gibi değişik renkler gösteren bantlar, damarlar v.b. hallerde de olabilirler. Oniks mermerler, kristalleri birbirine sıkı şekilde bağlı olduğundan oldukça sert olabilmektedirler.

Yapılarında bulunan silikatlar sertliklerini arttırmaktadır. Ayrıca oniksler çok iyi cila kabul etmeleri ve görünüşlerinin güzel olması nedeniyle çok kıymetli mermerlerdir. Hakiki oniks, bileşimi silis olan akik (kalsedon) taşı olup, süs eşyası ve mücevher yapımında kullanılmaktadır.

Oniks mermeri ise esas olarak kalsiyum karbonattan ibaret olup, yalnızca görünümü bu taşa benzediği için bu adla anılmaktadır (Görgülü, 1994). Bu cins mermerler (Ca Co_3) tan ibarettir. Çok yanlış bir ifade ile "Oniks" terimi mermer için kullanılmaktadır. Hâlbuki hakikî oniks: bantlı kalseden olup silikat terkibinde bulunan Agat, Flint, Akik taşları vs.1erdir. Kalkerli olan mermere ise bu ismin verilmesi hakikî oniks'te bulunan değişik renklerdeki bantlar sebebindendir.

Meksika'da çok geniş ve meşhur oniks mermerlerinin uzun zamandan beri çalışmakta bulunması ve dünya mermer piyasalarına ihracat yapması sebebiyle oniks mermerinin diğer adı da "Meksika Oniksi"dir. Alabastr ismi ise Lâtinceden gelmekte ve halen de kullanılmaktadır (Arıkan, s.517).

1933 yılında Almanya'daki Hitler diktatörlüğünden kaçan ve II. Dünya Savaşı yıllarda Türk hükümetince geçici bir süre için Kırşehir'e yerleştirilen Almanlar arasında bulunan Prof. Dr. Fritz Baade'nin Almanya'daki atölyesinde Terme Taşı'ndan yaptırdığı vazo Kırşehir Müzesine armağan edildiği ve vazoya o zamanın Alman Büyük Elçisi Dr. Dirk Onchen, Prof. Dr. Baade'nin torunu Arkeolog Doktor Hans Peter Lagueur ve Kültür Ateşesi Dr. Ronald Steek Kırşehir'e 1984'te getirildiği bildirilmektedir. 1943 yıllarında Kırşehir'e gelerek geçici süreyle yerleşen ve deprem nedeniyle kaybolan şifalı Terme Kaplıcasının sularını tekrar akıtmayı başaran, taşçılığa canlılık getiren ve bu çalışmaları nedeniyle kendisine Kırşehir Belediyesi'nce "Kırşehir fahri hem şehriliği" payesi verilen Prof. Dr. Fritz Baade'nin adı şimdiki Terme Caddesinin Bir bölümüne verilmiştir. 1945 yılında Kırşehir'den ayrılırken götürdüğü Terme Taşı'nı, Almanya'nın Kiel Şehri'ndeki evinin atölyesinde vazoya dönüştüren Prof. Dr. Fritz Baade bu vazonun Kırşehir'e hediye edilmesini vasiyet ettiği bilinmektedir (Cihan, 1970, s.151).

3.4.Oniks Taşının Oluşumu

Genel olarak hidrotermal bir oluşum olan oniks mermerleri, renklerini solüsyon için bulunan kimyevî alaşımlardan almaktadırlar. Terkiplerinde fazla miktarda süspansiyon halde kalsiyum bikarbonat ihtiva eden sulardaki (Co_2) gazlarının atmosferde dağılması neticesi meydana gelen çökelekler oniks mermerlerini oluşturmaktadır. Daha ziyade faylardan çıkan bu ılık suların içerisinde zaman zaman farklı maden oksitlerinin bulunması, değişik renklerdeki muhtelif kalınlık gösteren

tabakalaşmalar meydana getirirler. Bu renkler o kadar değişiktir ki beyazdan açık sarıya yeşilden koyu yeşile, açık pembeden koyu kırmızıya, açık kahveden koyu kahveye, griden siyaha, siklamenden mora kadar olabilir. Bu şekildeki değişik renkler ayni taş içinde olduğu takdirde mermere vereceği renk ve güzellik dikkat çekici görünmektedir.

Soğuk ve ılık solüsyonlar vasıtasıyla oluşan oniks mermerleri bu suların çıktıkları yeryüzünde tabakalar oluşturdukları gibi, büyük çatlaklar, fayları, mağara ve boşlukları doldurabilirler. Oniks mermer yatakları muhtelif kalınlıkta tabakalar, sarkıt ve dikitler ve sütunlar halinde olabileceği gibi su mecrasını çevreleyen bir kabuk şeklinde de bulunabilmektedir.

3.5.Türkiye de Oniks Taşının Çıktığı Yerler

Türkiye'de oniks mermeri yatakları Meksika, Arjantin, Pakistan, Fas ve Cezayir oniks mermerleri yataklarından daha önemli ise de halen Türkiye'den yapılan ihracat çok az olduğundan dünya oniks mermerleri arasında düşünülmemektedir. Üretim ve ihraç miktarları arttırıldığı takdirde oniks mermerlerimizin dünya mermer piyasasında benzeri az bulunan bir tür olacağı düşünülmektedir.

Nevşehir, Kırşehir, Manisa, Bolu, Sivas, Konya, Bilecik, İzmir, Ankara, Tokat, Denizli, Erzincan Türkiye'de oniks mermerlerinin varlığı ancak son 10 sene içerisinde anlaşılmıştır. Bununla beraber üretim şartlarının uygun olmaması nedeniyle yıllık üretim miktarları oldukça düşük ve kayıp miktarı çok büyüktür.

Yıllardan beri Hacıbektaş taşı olarak vazo, biblo, sigaralık vs. gibi küçük el sanatlarında kullanılan bu taşların ihraç imkânları son birkaç yılda gelişmiş ise de ihracata uygun büyüklükte ve nitelikte blok çıkarmak için yataklar oldukça hırpalanmıştır, yararlanılan miktar genel üretimin % 25'i civarında olup bununda ancak % 50'si ihraç edilebilmektedir.

Türkiye'deki oniks mermerlerinin ortaya çıkmasını kısaca gözden geçirecek olursak bunları 6 bölgeye ayırmamız gerekmektedir.

Bilecik - Söğüt Bölgesi: Söğüt Bölgesinde Dudaş ve Çaltıda olmak üzere iki yerde büyük çapta oniks mermeri ortaya çıkmıştır ve halen çalışmaktadır. 1955 yılında çalıştırılmaya başlanan bu ocak halen 150 m. boyunda ve ortalama 2 m. kalınlıkta süt beyazdan açık sarı ve limon rengine kadar renk değişikliği gösteren bir oniks tabakalaşması arz etmektedir. Rezerve durumu tatmin edicidir. Çaltı yataklarında ise halen faaliyet halinde 4 Ocak mevcuttur. Bütün ocaklardan günde

yapılabilen üretim 5 - 6 $m^{3'}$tür. Mermerin rengi burada oldukça değişkendir. Açık yeşilden koyu yeşile, açık kahveden koyu kahveye kadar değişen renk varyasyonları arz eden tabakalaşmalar meydana getiren bloklar içinde bazen gülkurusu renginde hafif pembe renkler de görmek mümkündür. *Akhisar Bölgesi:* Akhisar bölgesinde halen 2 renkte oniks mermeri üretilmektedir. Bunlar açık kahveden koyu kahveye kadar değişen renkte zemin üzerine daha açık veya daha koyu ince tabakalaşmalar gösteren güzel görünüşlüdürler. *Nevşehir Bölgesi: Avanos Ocakları.* Avanos'un topraklık mevkiindeki ocaklar oldukça önemlidir. Halen çalışan 7-8 Ocak mevcuttur. Taşın rengi beyazdan açık ve koyu sarıya, açık yeşilden koyu yeşile kadar değişir. Bazı yerlerde ince tabakalar halinde diğerine paralel ince kırmızı şeritler taşa ayrı bir özellik verir. Avanos Ocakları, 1955 den beri çalışmaktadır. Ocaklardan ihracata uygun büyüklükte blok almak mümkündür. Traverten olan örtü tabakasının kaldırılması ile önemli sayılabilecek miktarda oniks mermeri rezervi bulmak mümkündür. Ürgüp Ocakları, halen faaliyetleri durmuş bulunan bu ocaklar Ürgüp'ün 3 km. kadar içerisinde içmeceler mevkiindedir. Oniks mermerlerinin rengi süt beyazdan açık yeşile kadar değişir. Kalınlıkları 30 - 40 cm. arasındadır. Ocaklar halen kullanılmaz durumdadır. Bu ocaklardan çıkarılan mermerler çok eski zamanlarda Ürgüp - Göreme'deki Büyük kilisede sütun olarak kullanılmıştır. Halen Ürgüp Belediye binasının giriş kapısı bu onikslerin kiliselerde kullanılmış olan sütunları ile süslenmiştir. Rezerve durumu önemli olmamakla beraber küçük çapta bir işletmenin buradan yararlanabileceği düşünülmektedir. *Turhal Bölgesi*: Bu bölgede 2 yerde oniks mermeri ocakları açılmıştır. Vazanya (Arapören) ocakları, Turhalın Vazanya köyü civarındadır. Renkleri açık yeşilden koyu yeşile kadar değişmektedir. Tabaka kalınlıkları 0.30 - 0.80 m. arasında değişmektedir. Büyük boyutta blok almak taşın içinde bulunan boşluklar dolayısıyla mümkün değildir. Bununla beraber küçük boyuttaki bloklar ile moloz halindeki iri parçalar hediyelik eşya (biblo, vazo v.s.) üretiminde kullanılmaktadır. Kuş oturağı köyü ocakları, 20 den fazladır. Köyün eskiden beri çalıştırdıkları ocaklardan alınan oniks mermerleri yapı taşı olarak köyde kullanılmıştır. Bu gün bile bahçe ve avlu duvarlarında bu cins taşlar kullanılmaktadır. Taşın rengi açık ve koyu yeşil ile bazen beyaz ve pembedir. Rezerv durumu oldukça iyidir. *Erzincan Bölgesi: Refahiye ocakları*. Şehrin civarında bulunan ocaklar halen çalıştırılmamaktadır. Oniks mermeri burada sarı ve açık yeşilimsidir. Renk ve yapı bakımından Avanos taşına benzemektedir. *Bolu Bölgesi: Seben Ocakları.* Ocaklarda 2 renk hâkimdir. Birisi süt beyazı, diğeri açık kahverengidir. Her iki cinste oldukça şeffaftır. Seben oniksleri diğer bölge onikslerinden blok boyutları bakımından çok daha uygun ise de taş içinde renk varyasyonları bulunmaması bu cins onikslerin değerini düşürmektedir. Rezerv imkânları çok uygundur. Büyük çapta bir işletme kurulabilir. *Kırşehir Bölgesi:* Bu bölgede ılıca ve kaplıca sularıyla ilgili olarak birçok Oniks adı verilen mermer yatakları Merkez, Kaman ve Mucur dolaylarında bulunmaktadır. Oniks mermerlerinin Merkez İlçe'nin Terme Yöresi yakınlarındaki

katmanın kalınlığı yaklaşık 15 cm'dir. Sarımtırak, kahverengi ve koyu sarı şeritli oniks damarları, yine Merkez İlçe'nin Keçikale Köyündedir. Bu damarlardan zaman zaman üretim yapılmaktadır. Mucur İlçesi'ne bağlı Acı Köyü'ndeki damarlar açık sarı ve kırmızı kahverengidir. Katmanın kalınlığı 30 cm'dir. Avcı'daki mermer ocağında 1987 soten oniks taşı çıkarılmıştır. Taşlar yeşil ve balmumu rengindedir (Kırşehir 93, 1993, s.150). Ocaklardaki renkler o kadar değişken ve renk varyasyonları gösteren tabakalar diğerine o kadar ince ve yakındır ki ters damar olarak biçilen mermer içindeki renkler tavus kuşu kuyruğundaki renkleri ifade etmektedir. Bekdik ocaklarında açık yeşil ve beyaz renkli olan bu oniks mermerleri ince tabakalaşmalar halinde renk değişiklikleri göstermektedirler. Çok makbul olan koyu yeşil renkli onikslere de rastlanmaktadır. Ocaklardan büyük blok alınmamaktadır. Üretim daha ziyade 50 - 200 Kg. parçalar halindedir. Bu ocaklardan çıkarılan taşlar Kırşehir Erkek Sanat Enstitüsü taş atölyelerinde biblo, kutu, kâse fincan gibi sanat eserlerinin yapılmasında kullanılmıştır. Ocakların rezerve durumu geniş bir işletmeyi idare edebilecek kapasitede değil ise de mahallî olarak kıymetlendirildiği takdirde uzun müddet çalıştırılabilirler. Burada birbirine yakın 3 ocak mevcuttur. Avcılar Ocaklarından, beyaz, sarı, kehribar sarısı ve yeşilimsi oniks mermeri çıkarılmaktadır (Cihan, 1970).

4.Kırşehir'de Taşçılık Ve Oniks Taşının Tarihi

Geleneksel el sanatı olarak, yüzyıllardan beri kuşaktan kuşağa geçip yaşatılan taş oymacılığı, Türk kültürünün ince beğenisini, Anadolu'nun kendine özgü motiflerini yansıtmaktadır.

Kırşehir'de taşçılık 1944 yılına dayanmaktadır. 1949 yılında Kırşehir Erkek Sanat Enstitüsü öncülüğünde başlayan taş işçiliğinde Abdullah Arcan ve Haşmet Düzbilek adlı öğretmenler tarafından makineli üretime geçilir. Teknik lisede başlayan taşçılığın tanıtımında ilk işyerini açan (1955) Orhan Baycan ve Adnan Özbey'in katkıları son derece fazladır. O yıllarda sadece 2 işyeri varken, bu sayı günümüzde 30'a yaklaşmıştır. Orhan Baycan, taşçılığın gelişmesi için bir de kooperatif kurmuştur. Ancak bu kooperatif uzun süreli olmamıştır.

Ustalarla yapılan görüşmelere bakıldığında oniks taşının hammadde olarak yörede (Mucur, Bekdik, Avcılar) artık çok nadir olarak çıkarıldığını hatta kuruduğunu genellikle civar illerden (Tokat, Sivas Eskişehir, Balıkesir) temin edildiğini oralara yönelmelerin ortaya çıktığını göstermektedir.

Taş atölyelerinde geçmişte basit ev eşyaları yapılırken, günümüzde dış pazara yönelik süs eşyası, satranç takımları, fincan takımı, uçak modelleri gibi üretimler

yapılmaktadır. Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde açılan "Taş İşletmeciliği Bölümü" 1988 ve 1989 yıllarında öğrenci bulamadığı için kapalı kalmıştır. 40 atölyenin bulunduğu ilde, oniks denilen taş işletmeciliği yapılmaktadır. Yaklaşık 150 kişinin çalıştığı bu atölyelerde yılda 1100 ton taş tüketilmektedir. Atölyelerde harcanan taş, Mucur, Hacıbektaş ve diğer illerden getirilmektedir. İmal edilen taşlar Türkiye'nin turistik yörelerine (Kuşadası, Efes, Ürgüp, Avanos, Antalya, Mersin vs) pazarlanmaktadır.

Ustalarla yapılan karşılıklı görüşmelerden günümüzde oniks taşının hammadde olarak yörede (Mucur, Bekdik, Avcılar) artık çok nadir olarak çıkarıldığını hatta kuruduğunu genellikle civar illerden (Tokat, Sivas Eskişehir, Balıkesir) temin edildiğini göstermektedir.

4.1.Oniks Taşından Ürünlerin Yapımında ve Süslemesinde Kullanılan Araçlar

Oniks taşından ürünlerin yapımında ve süslemesinde kullanılan araçlar; taş kesme makinesi, torna makinesi, eğri uçlu kalem, talaş kalemi, düzeltme taşı makinesi, yıkama makinesidir.

Taş kesme makinesi: Kaya parçası olarak üretim yerine getirilen oniks taşlarının dişliler aracılığıyla boy boy küçültüldüğü büyük makinelerdir. ***Torna makinesi:*** Ürünün çeşitliliğine göre değişik boyutlarda kesilmiş oniks taşlarının işlenebilmesi ve sabitlenip şekillendirilmesi için gerekli olan makinedir. ***Eğri uçlu kalem:*** Torna makinesine takılarak makineye sabitlenen oniks taşının içini boşaltmaya yarayan gereçtir. ***Talaş kalemi:*** Torna makinesine takılarak makineye sabitlenen oniks taşının dış kısmının şekillendirilmesini sağlayan araçtır. ***Düzeltme taşı makinesi*:** Yıkamadan sonra ürünü altındaki takoz parçasından ayırmak ve tabanını düzleştirmek için kullanılan araçtır. ***Yıkama makinesi:*** Zımparadan sonra ürünü tozlarından arındırmak ve ürüne parlaklık kazandırmak amacıyla kullanılan araçtır.

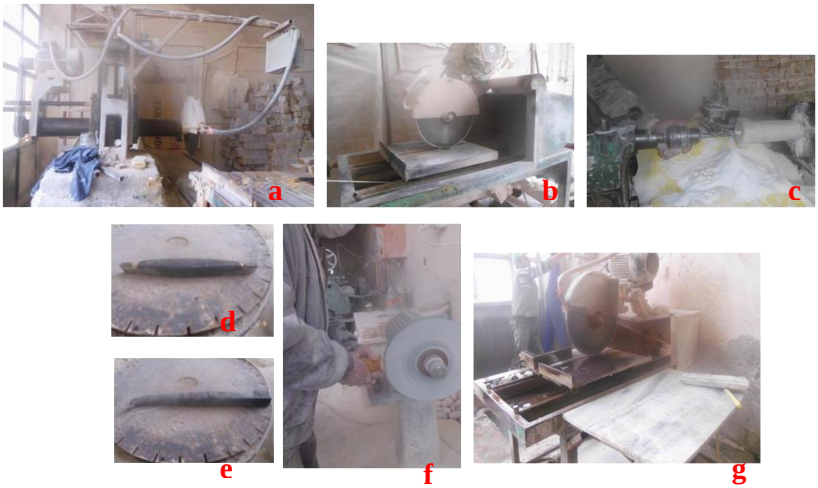

Resim 1. **Oniks taşından ürünlerin yapımında ve süslemesinde kullanılan araçlar (a.taş kesme makinesi, b.küçük taş kesme makinesi, c.torna makinesi, d.eğri uçlu kalem, e.talaş kalemi, f. düzeltme taş, g. yıkama- kesme makinesi), Arı Oniks Atölyesi, 2015**

4.2. Oniks Taşından Ürünlerin Yapımında ve Süslemesinde Kullanılan Gereçler

Oniks taşı ürünlerin yapımında ve süslemesinde kullanılan gereçler; zımpara, takoz, akeme, asit kalay karışımı, taş tozu ve hızlandırıcıdır.

Zımpara: 40-80 ve 120 numaraları bulunan zımpara ürünün pürüzsüzleştirilmesinde kullanılan bir gereçtir. ***Takoz:*** Oniks taşının makinelerde işleme girmesi için ürünün altına yapıştırılan oniks taşıdır. ***Akeme:*** Ürünlerdeki delikleri kapatmaya yarayan karışımdır. Asit kalay karışımı: Ürünün parlatılması amacıyla kullanılan karışımdır. ***Taş tozu:*** İşlenen taşlardan çıkan ham tozdur. Akemenin hazırlanmasında kullanılır. ***Hızlandırıcı:*** Akeme hazırlanmasında taş tozuyla karıştırılan yapıştırma özelliği bulunan gereçtir.

Resim 2. **Oniks taşından ürünlerin yapımında ve süslemesinde kullanılan gereçler (a.zımpara, b.silindir takoz, c.akeme, d.asit-kalay karışımı, e.taş tozu, f. hızlandırıcı) Arı Oniks Atölyesi, 2015**

4.3.Oniks Taşı Ürünlerin Üretiminde Kullanılan Teknikler

Oniks taşı ürünleri kaynağından çıkarılıp kullanım eşyası olarak vitrinlere çıkana dek sanatçısının elinde birçok işlemden geçmektedir.

Öncelikle taşın yapısına uygun olan şekli seçmek taşın işlenmesinde esas kuraldır. Taş ile usta arasındaki ilişkinin, iletişimin en güzel örneği ortaya çıkan üründür. Bir ürünün kusursuz olarak ortaya çıkması usta ile oniks taşının konuştuğu dilin aynı olduğunun göstergesidir. Usta, taştan en az fire vererek bir ürün ortaya çıkarmayı hedefler. Uygun taşa uygun şeklin seçilmesinin asıl nedeni budur. Oniks taşı bir ürün, imalathanelerde makine yardımı ile el becerisine dayalı olarak yapılmaktadır. Model konusunda en önemli kaynak doğanın gözlemlenmesi sonucu ortaya çıkan veriler, ihtiyaçların belirlenmesi ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda ustanın hayal gücüne dayanır. Kaya durumundaki oniks taşı çeşitli teknikler kullanılarak son şeklini alır. Ardından paketlenerek ulaşması gereken yerlere gönderilmek üzere imalathaneden çıkarılır.

Oniks taşı ürünlerinde kapatma, zımparalama, parlatma, yıkama, kesme ve düzeltme olmak üzere 6 adet süsleme tekniği kullanılmaktadır. Bunlar sırasıyla şöyledir;

Kapatma tekniği: İçi ve dışı şekillenen bazı ürünlerde dışta bazı gözenekler belirir. Bu gözeneklerin akeme denilen ürünle kapatılması işlemidir.

Zımparalama tekniği: Dıştan ve içten şekillendirilen ürün eğer kapatma tekniğine ihtiyaç duyulmuş ise kapatma işleminin ardından uygun numaralı zımpara ile asit kalay karışımının yardımı ile zımparalanır. Bu işlemin adıdır.

Parlatma tekniği: Zımparalama tekniğiyle iç içe yapılan bir tekniktir. Asit kalay karışımı ile zımpara ıslatılarak yapılan işlemin adıdır.

Yıkama tekniği: Ürün yukarıdaki işlemlerden geçtikten sonra takozdan ayrılmadan önce son parlaklığını almak için yıkama makinesine gelir. Kesme tekniği ile iç içe bir tekniktir.

Kesme tekniği: Burada ürün altındaki silindir takozdan da ayrılır. Altındaki takoz kesilir. Buradaki bütün işlem sulu olarak yapılır.

Düzeltme tekniği: Yıkama makinesinde takozundan ayrılıp yıkanan ürünün altındaki pürüzler giderilir. Makinede ürünün altı düzleştirilir. Düzeltme tekniği. Yıkama makinesinde takozundan ayrılıp yıkanan ürünün altındaki pürüzler giderilir. Makinede ürünün altı düzleştirilir.

Resim 3. Oniks taşı ürünlerinde kullanılan süsleme teknikleri (a.Gözenekli ürün, b. kapatma tekniği uygulaması, c.zımparalama, d. parlatma, e. yıkama- kesme tekniği, f. düzeltme tekniği) Arı Oniks Atölyesi, 2015

5.Oniks Taşından Üretilen Bir Ürünün Üretim Aşamaları (Vazo Yapımı)

Vazo yapımı için gerekli olan hammadde (oniks taşı) civar illerden büyük parçalar halinde getirilir. Atölyeye gelen kaya biçimindeki oniks taşı muhul yardımı ile taşınır. Külünk ile etrafındaki fazlalık taş ve kumlardan temizlenir. Oniks taşlarının ilk olarak 60 cm çapındaki büyük dişli taş kesme makinesinde ilk kesimi yapılır. Böylece büyük boyutlardaki oniks taşı küçültülmüş olur. Daha sonra ikinci aşama olarak ürün çeşitliliğine göre 45 cm'lik testere dişli ile daha da küçültülür. Ürünlerin kalıbı çıkarılır. Sonra bu kalıplara silindir şeklindeki takozlar akeme ve hızlandırıcıdan oluşan karışım ile ürüne yapıştırılır. Donma süresi beklenir. Oniks taşı sert bir taş olduğu için torna makinesi olmadan işlemek zordur. Yapılacak ürün kalıpları torna makinesine silindir kısmından sıkıştırılarak takılır. Sıkma işlemi ürünü makineye sabitlemektir. Ürünle çalışırken torna makinesine su ilave edilir. Öncelikle ürünün içini boşaltma işlemi gerçekleştirilir. Bunun için torna makinesinin ucuna eğri kalem denilen oniks taş işlemeciliğinde kullanılan oyma aleti takılır. Ürünün içini boşaltma işlemi tamamlandıktan sonra ise torna makinesinin ucuna talaş kalemi denilen özel alet takılır. Böylece ürünün dış kısmının şekillendirilmesi işlemine geçilir.

Dış kısmı da son şeklini alan ürün daha sonra kusurlarının giderilmesi için bir başka işleme daha tâbi tutulur. Tornadan çıkan bazı ürünlerde açılmış gözeneklere veya küçük çatlaklara rastlanır. Bunları gidermek için akeme denilen taş yapıştırıcısı ve taşın kendi tozundan elde edilen karışım ürüne uygulanır ve üründeki kusurların giderilmesi sağlanır.

Bu işlemden sonra ürün yine takoz kısmından zımpara makinesine tutturulur. Zımparalama işlemi 40 – 80 ve 220 numara zımparalar ile yapılır. Zımparalama işlemi ürünün pürüzsüzleştirilmesi için yapılır. Pürüzsüzleştirme işleminden sonra asit ve kalay karışımı ıslak bez yardımıyla ürüne uygulanır. Bu işlem ürünü parlatma işlemidir. Parlatma işlemi tamamlandıktan sonra ürün kesme makinesinde takozdan ayrılır. Bu ayrılan silindir başka bir ürün için tekrar kullanılarak değerlendirilir. Takozdan ayrılan ürün son kez düzleme taşında ayrım noktasındaki pürüzlerin giderilmesi için işlemden geçirilir. Ürün son olarak atölye tozlarından arındırılıp paketlenerek satış mağazasına gönderilir.

6.Oniks Taşı Ürün Çeşitleri

Kullanım açısından oniks taşı ürünlere bakıldığında genellikle süs eşyası olduğu ve oniks taşı ürünlerin genellikle turistik amaçlı hediyelik eşya olarak üretilip satışı yapıldığı görülmektedir. Hobi- eğitim araçları içindeki ürünler hediyelik eşya

grubu içinde de yer almaktadır. Oniks taşı ürünler; ev eşya ve aksesuarı, giyim aksesuarı, mutfak eşyası, oyun takımları vb. gibi temel olarak 5 grup altında toplamak mümkündür.

Ev eşya ve aksesuarı: Hayvan Figürleri; Hayvan figürleri oniks taşından yapılmış ürünler içerisinde en zengin içeriğe sahip olanıdır. Hayvan figürleri çeşitli boylarda yapılmaktadır. Boyları inç olarak ifade edilir ve 2-6 arası ve 8 şeklinde sıralanır. Başlıca hayvan figürleri çeşitli boylardaki fil, deve, yunus, ördek, kaplumbağa, kedi, baykuş, kurbağa, tavşan, tavuz kuşu, kartal, güvercin, horoz, papağan, boğa, at ve aslan figüründen oluşmaktadır. Vazolar; Taşın doğal rengine dokunulmadan yapılan vazolar ve taşın renklendirilmesiyle yapılan vazolar olmak üzere gruplara ayrılır. Rengine göre vazolar: renkli vazo, sade(ana rengiyle) vazo; şekline göre ise: kalın küp vazo, ince küp vazo, lale vazo, kupa vazo, boğumlu kalın silindir vazo, boğumlu ince silindir vazo, düz silindir vazo, oval vazo çeşitleriyle üretilmektedir. Zarlar; Çeşitli boylarda üretilen zarlar bu kısmı oluşturur. Zar boyları inç olarak 0.5- 5 arası inç olarak üretilmektedir. Toplar; Oniks taşından yapılan toplar 1,5- 8 arasıinç boylarında üretilmektedir. Piramitler; Çeşitli boylarda yapılan piramitler oniks ürün çeşitliliğine diğer bir örnektir. 1,5- 2- 2.5- 3 inç boylarındadır. Yumurtalar; Oniks taşından yapılan yumurtalar boy olarak küçük- orta- büyük olarak çeşitlilik göstermektedir. Taşın kendi rengiyle üretilenlerin yanında renklendirilerek yapılan yumurtalar da mevcuttur. Sadece yumurta şeklinde olanların yanında bir de yumurta ve yumurta altlığından oluşmuş bir takım olarak da üretilmiş örnekleri vardır. Meyveler; Oniks taşından yapılmış meyve şekilli ürünlerin içinde elma, armut, muz, 30- 50- ve 100 taneli üzüm bulunmaktadır. Elma, armut ve muz küçük ve büyük olarak üretilirken üzümler salkım şeklinde taneli olarak(tane sayısına göre) yapılmaktadır. Saatler; Oniks taşından yapılmış ürünler arasında ürün çeşitliliği fazla olan bir diğer ürün de saatlerdir. Saatler renkleri bakımından sade ve renkli; şekilleri bakımından elma saat, çarklı saat, midye saat, ikili kalp saat, ayakkabı saat, dünya saat, katlı piramit saat, zar saat, piramit saat, armut saat, top saat, kilit saat, kalemli açık defter saat, iki sütunlu saat, yuvarlak saat, vapur saat, zincirli vapur saat, renkli vapur saat, gümbetli saat, metal şemsiyeli saat, taş şemsiyeli saat, çerçeve saat, yaprak saat, telefon saat, kalemli masa saat ve mantar saat olarak kendini göstermektedir. Saatlerde görüldüğü gibi ürün çeşitliliği oldukça fazladır. Şamdanlar; Ürün çeşitliliğini oluşturan diğer bir başlık ise şamdanlardır. Şamdanlar iki, üç ve beş kollu olarak yapılmaktadır. Şekil olarak ise geometrik şekiller kullanılmaktadır. Mumluklar; Özel tasarım ürünlerinin de bulunduğu mumluklar tekli olarak üretilir. Şekil olarak geometrik şekillerden yararlanılır. Küçük ve büyük boyları mevcuttur. Çeşit olarak ise özel tasarım mumluk, geçmeli mumluk, sütun mumluk, tabaklı mumluk, hacıyatmaz mumluk ve tekli mumluklar göze çarpmaktadır. Kül tablaları; Çeşitli şekilde yapılan bir diğer ürün ise kül tablalarıdır. Küllük olarak da bilinen kül tablaları yaprak

şeklinde, yuvarlak, kare ve elips şeklinde yapılır. Renk zenginliğine sahiptir. Ayrıca kapaklı kül tablaları ve doğal kül tablaları gibi çeşitleri de mevcuttur. Mücevher kutusu; Kadınlara takı bazında hitap eden oniks taşı bu takıların muhafaza edilmesinde de kendini göstermiştir. Mücevher kutuları kapaklı mücevher kutusu, pirinç kapaklı mücevher kutusu olarak çeşitlilik gösterir. Ayrıca yuvarlak elips ve yumurta figürleri, gece lambaları, vb. ürünler.

Giyim aksesuarı: Takılar; Oniks taşı geçmişte olduğu gibi günümüzde de hem kadına hem erkeğe hitap eden ürünler sunmaktadır. Oniks taşı bu türüyle de kadınların zevkine hitap eden takılarda hayat bulmuştur. Bugün kadınların kullandığı her tür takı oniks taşından yapılabilir durumdadır. Fakat fazlaca işçilik ve dikkat gerektirmektedir. Bilezik, küpe, kolye, bileklik başlıca
takılardır. Kadınların dışında takı- aksesuar olarak erkeklere hitap eden kısmı ise tespihlerde gizlidir. Çeşit çeşit tespihler oniks taşının zarafetiyle birleşerek erkeklerin kullanımına sunulmuştur.

Mutfak Eşyası: Çanaklar; Mutfak eşyası olarak tasarlanan çanaklar kendi içinde çeşitlilik gösterir. Çanaklar boyutları bakımından 10- 12- 15- 20- 25 cm olarak üretilir. Çanaklar ayrıca şekil bakımından da ayaklı çanak ve ayaksız çanak olmak üzere iki grupta incelenir. Şekerlikler; Oniks taşından yapılmış şekerlik çeşitleri de oldukça rağbet görmektedir. Şekerlikler ayaklı ve ayaksız şekerlik; kapaklı ve kapaksız şekerlik olmak üzere kendi içinde de çeşitlilik gösterir. Havanlar; Mutfak eşyası olarak tasarlanan havanlar taşın doğal renginde yapılabileceği gibi renklendirilmiş olarak da çeşitlilik gösterir. Havanlar ayaklı ve ayaksız havan olarak üretilirken boyutları küçük, büyük ve battal boy olarak karşımıza çıkmaktadır. Tepsiler; Mutfak eşyası olarak tasarlanan tepsiler şekil ve boyut olarak farklılık gösterir. Şekil bakımından tepsiler yaprak tepsi, kulplu tepsi ve kare tepsi olarak çeşitlilik gösterir. Boyut olarak ise 3- 4- 5- 6- 8- 10- 12 inç; küçük, orta, büyük olarak üretilir. Kadeh ve likör takımları; Özel kutusu içinde yer alan bu takımlar hediyelik eşya olarak tercih edilen ürünler arasında yer alır. Likör takımı, altılı kadeh takımı ve ikili kadeh takımı şeklinde üretilir. Kadehler küçük, orta ve büyük boyda üretilir. Servis takımları. Servis takımı genellikle yuvarlak, kare ve sekizgen şekillerde üretilir. Genel servis için kullanılır. çay takımları, kahve takımları, tabaklı çay takımı, tuzluk takımı vb. Magnetler; Oniks taşı mutfak gereçleri olarak kullanılırken magnetlerle de mutfakları süslemektedir. Çeşitli hayvan figürleri ve meyve çeşitleri magnet olarak üretilir.

Oyun takımları: Tavla ve satranç takımlar; Özel tasarım ürünler arasında yer alan bir üründür. Küçük ve büyük boyda üretilmektedir. Bu ürünlerde farklı renkler mevcuttur.

Diğer ürünler: Diğer ürünler başlığı geniş bir ürün çeşitliliğine sahiptir. Kupalar, ödül töreni kupaları, yazılı tabaklar, selitör oyunları peri bacaları, tespih, kılıç, vb. ürünlerdir. Oniks taşından üretilen ve fazlaca çeşitlilik gösteren diğer bir ürün de isimliklerdir. İsimlikler çalışan insanların, makam sahiplerinin, iş yeri olanların masalarını süsleyen, kapıların üzerinde yer alan yegane üründür. İsimlikler renk ve biçim olarak fazlaca çeşitlilik göstermektedir. İsimliklerde genellikle geometrik şekiller tercih edilmektedir. İsimlik çeşitleri şu şekildedir: Türkiye haritalı kalemlikli saatli isimlik, baklava dilimi kalemlikli saatli isimlik, dikdörtgen kalemlikli saatli isimlik, yarasa kalemlikli iğneli isimlik, düz isimlik, siyah düz kalemlikli saatli isimlik, Türkiye haritalı bayraklı isimlik, bayraklı silindir isimlik, bayraklı düz isimlik, bayraklı düz isimlik, iğnelikli kalemlikli düz isimlik ve arzuya göre üzerinde değişiklik yapılan daha birçok çeşit. Anahtarlıklar; Her yaştan insanın tercihi olan oniks taşından üretilmiş anahtarlıklardır. İşçiliğin ağırlaştığı ürünlerdendir. Bu tür ürünlerde dikkat ve uğraştırıcılık çok fazla olmaktadır. Anahtarlıklar çeşit olarak zenginlik gösterir. Fil, kalp, zar, harf, kaplumbağa, balık, üzüm, elips şeklinde anahtarlıklar mevcuttur.

Resim 4. Vazo yapım aşamaları.(a. ürün analizinin yapıldığı arı oniks atölyesi, b. oniks taşının kaya haliyle atölyeye gelişi, c.kaya halindeki oniks taşının 60 cm'lik dişli taş kesme makinesinde küçültülmesi, d. kaya halindeki oniks taşının 45cm'lik taş kesme makinesinde küçültülmesi, e. Silindir takoz, f. silindir takozun yapılacak olan vazoya yapıştırılmış hali, g.çalışılacak ürünün tam orta noktasının belirlenmesi, h.silindir takozun işleme hazır kısmı, ı. üzerinde çalışılacak ürünün torna makinesine sıkıştırılması, i.ürünün iç kısmını boşaltmaya yarayan eğri kalem, j. ürünün dış kısmını şekillendirmeye yarayan talaş kalemi, k. dışı şekillenmeye başlayan ürün, l. dışı şekillenmiş ürün,m.gözenekli ürün, n. gözeneklerin kapatılması, o. Zımpara çeşitleri, ö.zımparalanacak ürünün makineye takoz kısmından sıkıştırılması, p. ürünün zımparalanması, r. parlatılan ürünün takozdan ayrılıp yıkanması, s. takozdan ayrılan ürünün ayrılma yerinin düzeltilmesi, ş. ürünün son hali, t. oniks taşının ilk ve son hali)

Resim 5. Oniks taşından ev eşya ve aksesuarından örnekler

Resim 6. Oniks taşından takı örnekleri

Resim 7. Oniks taşından mutfak eşyası örnekleri

Resim 8. Oniks taşından soliter, satranç ve tavla takımları

4. Sonuç

El sanatları bir toplumun kültürel kişiliğinin kazanılıp geliştirilmesinde bir belge niteliği taşımaktadır. El sanatlarında kullanılan ürünlerden biri de kendi içinde oluşturduğu türleri ile taşlar olmuştur. Taşlar da insanın elinde şekil alan, kendi içinde çeşitlilik ve gelişim göstererek el sanatı malzemesi olmayı başarmıştır. Taşlar gerek mimaride gerekse el sanatlarında yerini her zaman korumuştur. Korumanın yanında gelişerek değişim göstermiştir. Bu değişim ve gelişim yöreden yöreye farklılık gösterir. Yöreler bünyesindeki taşlar ile anılır. Eskişehir lületaşı, Erzurum oltu taşı, Kırşehir, Sivas, Tokat oniks taşı vb. gibi

Yörede üretilmiş oniks taşı ürünlerden 100 adet ürün incelenmiş ve türlerine göre sınıflandırılmıştır. Buna göre renklerine göre, kullanım açısından, üründe kullanılan figür açısından incelenmiştir.

Adalet Güler (50) ve Süleyman Gökçınar (66) oniks taş işlemeciliğinin son ustaları olarak halen görevlerini yapmaktadırlar. Süleyman usta sağlık sebeplerinden ötürü altı ay sonra bu mesleği bırakacağını belirtmiştir. Adalet usta ve Süleyman usta ile yapılan söyleşimizde kendilerine yöneltilen sorulara içtenlikle cevap vermişlerdir. Bu mesleğin günden güne önemini yitirdiğini, çırak olarak kimsenin bu mesleğe merak sarmadığını belirtmişlerdir. Adalet usta oniks taşından artık hep aynı tarz ürünler yerine tasarımlara geçildiğini ve kendi çizimlerini artık objeye dönüştürdüklerini de belirtmiştir. Halen torna makinelerinde yapılan oniks taş işlemeciliğinin lazerli kesime henüz geçmediğini ve geçilmesinin de biraz zor olduğunu belirtmiştir. Adalet usta da Süleymen usta da Oniks taş işlemeciliğin çeşitli zorlukları olduğunu ve bu işin de bir sıralaması olduğunu ve oniks taş işlemeciliğinde yaz ve kış şartlarına göre çalışma planları olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin kayalar halinde gelen oniks taşlarının su ile yıkanması ve güneş altında bekletilmesi gerektiği için oniks taşının kesimi yaz mevsiminde yapıldığı bildirilmiştir.

Bugün ürünlerin birçoğu Çin ve Pakistan'dan gelmektedir. Ucuz olması sebebi ile de rağbet görmektedir. Bu el sanatını biraz olsun tanımış insanlar Çin malına itibar etmemekte fakat çoğunluk Çin ve Pakistan ürünlerini ucuzluğu sebebi ile almaktadırlar diyerek üzüldüğü konuya da değinmiştir. Çin ve Pakistan gibi ülkelerde işçiliğin ucuz olması, teknolojinin gelişmişliği, hammaddenin çıkarımında sıkıntıların yaşanmaması ürünlerin seri şekilde üretilmesine olanak vermektedir. Bu durum da dış pazarda onları ayakta tutan unsurlardan olduğu söylenmektedir.

Günümüzde Türkiye'deki birçok kaynakta hammadde olmasına rağmen maddi imkansızlıklar sebebi ile hammadde çıkarılamamaktadır. Kaynak bulunan bazı yataklarda ise yüklü miktarda taş satışı olmadığı için taş çıkarımı yapılamamaktadır.

Kırşehir'de Oniks taş işlemeciliğinin yapıldığı bir diğer yer ise Kırşehir Açık Cezaevi atölyesidir. Atölye şefi önderliğinde mahkûmların çalışmaları ile ortaya çıkarılan birçok ürün yine kurumun kendi bünyesinde barındırdığı satış mağazasında halka açık bir şekilde satılmaktadır. Atölye şefi il içi veya il dışı çeşitli sergilerde ürün tanıtımı için bulunabilmektedir. Ürün çeşitliliği sınırlı sayıdadır. Bilindik çeşitler üzerinde çalışılmaktadır.

Kırşehir'de oniks taş işlemeciliği eski itibarını zamanla kaybetmektedir. Bu sanatı devam ettirecek ustalar artık yetişmemektedir. Var olan ustalar ise bazı sebeplerden ötürü bu işi bırakmaktadır.

Uzun bir geçmişi olan oniks taşının işlemeciliğine gereken önem verilmeli, uygun şartlar maddi ve manevi olarak sağlanmalıdır.

Oniks taşı işleyen ustalarla yapılan görüşmelere göre ustalar bugün bu el sanatına gereken önemin verilmediğini bu sanatın gerektiği kadar tanıtılmadığını belirtmişlerdir. Geçmiş yıllarda daha fazla oniks taşı üretim-işleme atölyesi varken bugün bu sayının günden güne azaldığı gerçeğini belirtmişlerdir. Bu sanatın tanıtımının gerektiği kadar yapılmaması, verilen emeğin gerçek karşılığının alınmaması bu sanatın giderek unutulmasına ve yeni ustaların yetişmemesine sebep olmuştur. Bu el sanatının tanıtımının yapıldığı bir yer, bir kurum olmadığından ne halk ne de bu işi yapan kişiler bu sanatı ileriye taşıyamadığı görülmüştür.

Esnaf ve Sanatkârlar Odası Birliği Başkanı Sayın Mustafa Karagüllü nün çabaları ile büyütülmeye çalışılan bu el sanatı zamanla önemini yitirmiştir. Giderek azalan, kapatılan atölye sayısı da bu gerçeği destekler niteliktedir.

Bu sanatın yeniden canlandırılması için Belediye Kırşehir'deki el sanatları konulu bir tanıtım programı hazırlamalı, aylık gazetesinde her ay bölümlü olarak el sanatlarını tanıtmalıdır. Kültür şehri Kırşehir'e yetkililer bu el sanatları ve şehrin tanıtımı için gerekli fonu ayırmalıdır. Kırşehir Tanıtım Günleri'nde Kırşehir üç beş ürünle yetersiz bir tanıtıma maruz kalmamalıdır.

Kültür Müdürlüğü bünyesinde bu el sanatını detaylı olarak ele alıp bir kitap çıkarabilir. Araştırmalar sırasında görülen bu el sanatı hakkındaki bilgilerin üç beş sayfadan ibaret olduğudur. Tanıtım yıllıklarında dahi üç beş resim ve bir paragraf genel yazı ile geçiştirildiği çok net görülmüştür. Oysa yaşayan bir el sanatının sayfalarca tanıtımla duyurulması gerekir. Ayrıca atölyeler halka açık olmadığı gibi izinli olarak da ziyaretler çok zordur. İşçilerin üreteceği üründen fire verileceği düşüncesi ile anket uygulamaları ve bilgi edinilmesi oldukça güçtür. Ürünlerin teşhir

mağazaları halka açıktır lakin satış sorumluları gerekli bilgiye sahip olan vasıflı eleman değildir.

Meslek Yüksek Okullarında el sanatları daha bir özenle işlenmeli, el sanatlarıyla ilgili gerekli bölümler açılmalıdır. Meslek liselerinde el sanatları bölümlerine teşvik sağlanmalıdır. Eskiden bölüm olan oniks taşı üreticiliği tekrar canlandırılmalıdır.

Halk bu el sanatlarının içine çekilmeli, gereken teşvik sağlanmalıdır. Bu işi asıl icra eden oniks taşı üreticisi el sanatı ustalarına gereken değer maddi ve manevi olarak verilmelidir. Ustalar daha iyi şartlarda çalıştırılmalıdır. Usta çırak ilişkisi canlandırılmalı bu el sanatı üreticiliğinin devamlılığı sağlanmalıdır.

Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği Başkanı Sayın Mustafa Karagüllü ile yapılan görüşme sonuçlarına göre Sanayi ve Ticaret Odaları Birliği'ne kayıtlı olarak oniks taşı ile ilgilenen iki adet üretim atölyesinin mevcut olduğu görülmektedir. Bunların dışındakiler küçük esnaf olmaktan ileri gidememiştir.

Kırşehir'de oniks taşı ile ilgilenen iki büyük atölye ve teşhir mağazası çalışmalarımızda bizimle çalışan Arı Oniks ve Ertek Oniks'tir.

Yine görüşmelere dayanarak çıkarılan sonuçlardan biri de bu el sanatları ile uğraşan üreticiler arasında birliğin tam olarak sağlanamamasıdır. Bütün bu üzerinde durulan konular bu el sanatının gelişimini olumsuz etkilediği gibi el sanatlarının yerinde saymasının da önüne geçilememektedir. Gereken önem verilmez ve tedbirler alınmazsa unutulan diğer el sanatları gibi oniks taş işlemeciliği de unutulmuş el sanatı olarak kalacaktır.

KAYNAKLAR

ARIKAN, Nihat., Tuğutlu, Eylem ve Eraslan, Yıldız. *Kırşehir Emiri Cacabey ve Medresesi (Simetrik Yaklaşımlar)*. Kırşehir : Kırşehir Valiliği Yayınları, 2009.

ARIKAN, Mehmet. *Türkiye Oniks Mermerleri; İstihsal ve İhraç İmkanları*. (http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/114.pdf)

BARIŞTA, Hatice Örcün. *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005.

CIHAN, Avşar . *Kırşehir ve İlçeleri*. Ankara: Özgün matbaacılık, 1990.

GÖRGÜLÜ, K. Bazı Mermer Ocaklarında (Isparta-Burdur-Sivas) İşletme Sistemlerinin İncelenmesinin ve Öncelikli Kaya Madde/Kütle Özellikleri ile İlişkilendirilmesi Araştırmaları. C.Ü. Fen bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1994.

İŞCEN, Yavuz. *Değerli Taş Bilgisi ve Değerli Taş Koleksiyonculuğu*. 2011.

KILIÇ, Emin. *Selçuklular Döneminde Kırşehir*. Kırşehir Kültür: Kırşehir.

TEKVAR, Ayhan. Türkiye'de Mermercilik. Türkiye İktisat Gazetesi, 8.02.1968

YAVİ, E. *Mimarlık ve Sanatta Anadolu Mermerleri.* İzmir: Yazıcı Yayınları: 1996.

www.kraltespih.com

www. tespihklubü.com

Görüşmeler:

Güler, A.ve Gökçınar, S. (Kişisel iletişim, Haziran 08, 2016).

Karagüllü, M. (Kişisel iletişim, Subat 03, 2015).